

Patrycja Głogowska¹
Patrycja Zdrojewska²
Hubert Wagner³

Pod merytoryczną opieką kpt dr hab. Barbary Kaczmarczyk

EWAKUACJA I JEJ ASPEKTY W UJĘCIU TEORETYCZNYM

Streszczenie: *Występujące na świecie zagrożenia mają negatywny wpływ na codzienne życie oraz poczucie bezpieczeństwa przez obywateli, a także mogą stanowić również niebezpieczeństwo dla państw, uniemożliwiając im normalne funkcjonowanie. Mając na uwadze powyższe, umiejętność przeprowadzenia prawidłowej ewakuacji staje się ważną sprawnością dla obywatela. Jest ona również jednym z zadań służb bezpieczeństwa, których priorytetem jest ratowanie życia i zdrowia własnego oraz innych ludzi.*

Słowa kluczowe: *ewakuacja, zagrożenia, bezpieczeństwo, zasady ewakuacji, stopnie ewakuacji, plany ewakuacji, akcja ewakuacyjna, sygnały alarmowe*

WSTĘP

Rozwój cywilizacji, oprócz pozytywnych zmian w codziennym życiu człowieka jak i większych grup społecznych, jakim są państwa, zaowocował także rozszerzeniem gamy zagrożeń, które mogą mieć negatywny wpływ na życie człowieka. Złożoność pojęcia bezpieczeństwa nie pozwala na wytworzenie jednoznacznej definicji odpowiedniej dla każdej grupy społecznej. Bezpieczeństwo jest procesem, uzależnionym od jego subiektywnego i obiektywnego postrzegania, oddziałuje na niego wiele czynników zewnętrznych mogących zaburzyć jego obecny stan postrzegania. Warunkuje to nieprzewidywalność zagrożeń, które nadchodząc gwałtownie, są zagrożeniem dla życia i zdrowia człowieka, a także zwierząt oraz mogą powodować zniszczenie lub utratę mienia.

Zagrożenia, z którymi każdy może się spotkać w codziennym życiu, stanowią bardzo zróżnicowaną listę. Zaczynając od pożarów, poprzez katastrofy budowlane, powódzie i na zamachach terrorystycznych kończąc, mogą niejednokrotnie wymusić na obywatelu potrzebę ewakuacji z miejsca nimi dotkniętymi. Znajomość procedur, zasad oraz prawidłowa ocena zaistniałej sytuacji, a także znajomość zagrożenia, które występuje, zwiększa szansę na przeżycie nie tylko ludzi, ale także zwierząt.

¹ Patrycja Głogowska – studentka III roku stacjonarnych studiów I stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, członek Naukowego Koła Edukacji i Promocji Bezpieczeństwa.

² Patrycja Zdrojewska – studentka III roku stacjonarnych studiów I stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, członek Naukowego Koła Edukacji i Promocji Bezpieczeństwa.

³ Hubert Wagner – student III roku stacjonarnych studiów I stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, członek Naukowego Koła Edukacji i Promocji Bezpieczeństwa.

1. ASPEKTY EWAKUACJI

Ewakuacja jest jednym z elementów ratowania ludzi, zwierząt i mienia z miejsc ogarniętych skutkami występującego zagrożenia. Według Słownika języka polskiego ewakuacja to „wywożenie ludzi, zwierząt i dobytku z terenów zagrożonych wojną lub nawiedzonych klęską żywiołową”⁴. Przedstawiona definicja nie odnosi się w pełni do zagrożeń występujących obecnie. Kategorie zagrożeń nieustannie się powiększają i wyróżnianie niebezpieczeństwa wojny czy klęski żywiołowej to za mało w dzisiejszym świecie. Dodatkowo słowo „wywożenie” także w pełni nie odzwierciedla całego procesu ewakuacji, gdyż ludność może ewakuować się zarówno sama lub przemieścić się pieszo. Odmianą definicję słowa „ewakuacja” podaje Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego: „zorganizowane przemieszczenie (usuwanie, wynoszenie, wywożenie, wyprowadzenie) ludności, wszelkiego rodzaju dóbr materialnych oraz zwierząt hodowlanych z obszarów lub obiektów zagrożonych i objętych skutkami działań zbrojnych albo katastrof, w celu ich ochrony, udzieleniu pomocy (ratunku) i ograniczeniu strat materialnych”⁵. Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia zawierają wyjaśnienie pojęcia i procesu ewakuacji. Według wspomnianego dokumentu polega ona na „przemieszczeniu ludności i transporcie mienia z rejonów, w których występują zagrożenia do miejsc bezpiecznych”⁶. W Instrukcji w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia, która stanowi załącznik do wyżej wymienionych wytycznych, ewakuacja to „jedno z podstawowych działań mających na celu ochronę życia i zdrowia ludzi, zwierząt oraz ratowanie mienia, w tym zażytków oraz ważnej dokumentacji, w przypadku wystąpienia wszelkiego rodzaju zagrożeń”⁷. Wszystkie wyżej wymienione pojęcia ewakuacji zawierają w swoich określeniach trzy wspólne i najistotniejsze w trakcie całego procesu komponenty, a mianowicie ochronę ludzi, zwierząt i mienia. Podsumowując, ewakuację przeprowadza się w celu ochrony zdrowia i życia, a stuprocentowa skuteczność takich działań jest najbardziej pożądanym rezultatem. W myśl powyższego, na skuteczność działań podjętych przez służby bezpieczeństwa lub osoby odpowiedzialne za ewakuację z miejsca wystąpienia zagrożenia, duży wpływ mają dwa czynniki: wiedza społeczeństwa na temat niebezpieczeństw, które mogą się wydarzyć oraz przygotowanie osób do prawidłowego reagowania, czy to w przypadku wystąpienia zdarzenia masowego jak np. powódź lub w trakcie zaistnienia pożaru budynku i konieczności wydostania się na zewnątrz⁸. Oba czynniki odnoszą się także do służb ratowniczych, dla których zarówno wiedza, jak i odpowiednie przygotowanie mogą zdecydować o życiu i zdrowiu innych.

Najważniejszym aktem prawnym obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, która jest gwarancją bezpieczeństwa obywateli. Artykuł 5 ustawy zasadniczej stanowi o tym, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwo-

⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/ewakuacja.html> [dostęp: 21.12.2015].

⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2008, s. 40.

⁶ *Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, www.ock.gov.pl/download/30 [dostęp: 21.12.2015].

⁷ *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa 2008, s. 3, http://wzk.poznan.uw.gov.pl/sites/default/files/zalaczniki/_zasad_ewakuacji_masowej_ludno_ci_i_mienia1.pdf [dostęp: 21.12.2015].

⁸ R. Grocki, *Osoby niepełnosprawne w sytuacji zagrożenia*, Difin, Warszawa 2014, s. 13.

ju”. Zadaniem organów państwowych jest zapewnienie ochrony obywateli przed różnorodną gamą zagrożeń, które mogą wystąpić na terytorium RP. Dokument, który stanowi podstawę ewakuacji to Wytyczne szefa obrony cywilnej kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia. W Instrukcji w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia, zostały ujednoczone przedsięwzięcia koordynacyjne podejmowane przez podmioty zobowiązane do realizacji zadań podczas jej przeprowadzania. Kolejnym istotnym dokumentem jest ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, która określa zadania organów w trakcie wystąpienia sytuacji kryzysowej. Innym, niemniej ważnym aktem prawnym jest ustawa z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, w której zostały uregulowane kwestie przydziału mobilizacyjnego oraz działalności Sił Zbrojnych RP w wypadku wystąpienia klęski żywiołowej i udzielanemu wsparciu służbom ratowniczym ze strony polskiej armii. Na wypadek wystąpienia potrzeby ewakuacji stopnia trzeciego i związaną z nią potrzebą uregulowania funkcjonowania państwa, stosuje się przepisy ustawy z dnia 29 sierpnia 2002 roku o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej. W drugim stopniu ewakuacji, która odbywa się z budynku, w którym niespodziewanie doszło do zagrożenia, znaczenie mają takie akty prawne jak: ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o Państwowej Straży Pożarnej, która wyznacza kierownika akcji ratunkowej oraz Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z dnia 7 czerwca 2010 roku w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów, która stanowi o zasadach wyposażenia budynków oraz utworzenia prawidłowej drogi ewakuacji.

Zagrożenie może wystąpić na dwóch płaszczyznach: na terenie otwartym, kiedy skutki klęski żywiołowej stanowią zagrożenie dla życia i zdrowia ludności znajdującej się w jej zasięgu oraz w budynku, stanowiąc zagrożenie dla przebywających w nim ludzi. Jeżeli ewakuacja przebiega z określonego terenu kierownikiem akcji zazwyczaj są osoby zewnętrzne np. służby ratownicze, wójt, burmistrz, prezydent, starosta, wojewoda czy minister właściwy do spraw wewnętrznych. Kiedy ewakuacji podlegają osoby przebywające w budynku najczęściej kierującą akcją jest dyrektor lub szef danego obiektu. W sytuacji, kiedy dochodzi do wystąpienia zagrożenia, osoby poszkodowane powinny mieć zapewnioną jak najlepszą pomoc od służb ratowniczych, a przede wszystkim powinny mieć zaufanie do osób kierujących akcją ratowniczą i dostać od nich potrzebne wsparcie w trudnej sytuacji⁹. Dlatego tak istotne jest, aby cały personel był przeszkolony w zakresie podejmowanych działań, ponieważ kompetencja dowódcy, buduje zaufanie oraz w pewnym zakresie niweluje ataki paniki w trakcie czynności. Konstatując, wskazać należy że niezbędne jest doskonalenie umiejętności kierowników placówek oraz funkcjonariuszy poszczególnych służb w razie wystąpienia zagrożenia. Powyższe może zostać osiągnięte poprzez uczestniczenie w czasie cyklicznych ćwiczeń, podczas których przeprowadzana będzie ewakuacja.

Zgodnie z Wytycznymi Szefa Obrony Cywilnej Kraju wyróżnia się trzy stopnie ewakuacji, które zależne są od rodzaju i skali zagrożenia, oraz dodatkowo – jako czwarty stopień – wymienia się samoewakuację. Ewakuacja pierwszego stopnia polega na natychmiastowym przemieszczeniu ludności, zwierząt i mienia z obszarów zagrożonych do miejsca bezpiecznego. Takiego rodzaju ewakuację zarządza kierujący akcją ratowniczą, wójt, burmistrz, starosta lub wojewoda. Ewakuacja drugiego stopnia polega na planowym przemieszczeniu ludzi, zwierząt i mienia z miejsc stanowiących potencjalne zagrożenia.

⁹ R. Grocki, op. cit., s. 70.

Realizowana jest w momencie wystąpienia symptomów niebezpieczeństwa. Jest organizowana na polecenie wójta, burmistrza, starosty, wojewody. Ewakuacja trzeciego stopnia, polega na przygotowanym przemieszczeniu ludności, zwierząt i mienia w trakcie podwyższonego stanu gotowości obronnej państwa. Jest prowadzona w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz wojny. Decyzja o przeprowadzeniu ewakuacji stopnia trzeciego jest podejmowana przez terenowe organy Obrony Cywilnej oraz organy wojskowe, jeżeli ewakuacja miałaby przebiegać z rejonów działań wojennych¹⁰ (tabela 1).

Tabela 1. Podział ewakuacji ze względu na stopnie oraz wyróżnienie podmiotów zarządzających

	Ewakuacja I stopnia	Ewakuacja II stopnia	Ewakuacja III stopnia
Kto zarządza?	Wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, wojewoda, kierujący akcją ratowniczą	Wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, wojewoda	Terenowy organ obrony cywilnej, organ wojskowy
Kiedy jest organizowana?	Natychmiast po zaistnieniu zagrożenia	W momencie wystąpienia symptomów	W czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wytycznych szefa obrony cywilnej kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia.

Czwartym rodzajem ewakuacji jest samoewakuacja. Jest ona wynikiem samodzielnego przemieszczenia się osób z miejsca zagrożenia do miejsca bezpiecznego, wykorzystując własne możliwości na przykład: transport, żywność¹¹.

Podczas ewakuacji pierwszego jak i drugiego stopnia, w zależności od przynależności administracyjnej obszaru, który został dotknięty klęską żywiołową, ewakuacja prowadzona jest odpowiednio przez wójta, burmistrza w gminie lub prezydenta miasta na obszarze gminy, starostę w powiecie oraz wojewodę na terenie województwa. Jeżeli natomiast katastrofa naturalna objęła więcej niż jedno województwo lub wystąpiło zagrożenie radiacyjne na terytorium kraju, za ewakuację odpowiedzialny jest Minister właściwy do Spraw Wewnętrznych.

Decyzję o ewakuacji może podjąć także bezpośrednio na miejscu zdarzenia kierownik akcji ratowniczej, jeżeli istnieje ryzyko zagrożenia życia i zdrowia. Jego zadaniem jest informowanie o podjętych procedurach oraz terenie ewakuacji¹². Natomiast o ewakuacji stopnia trzeciego decyduje organ administracji publicznej.

Ewakuacji, zgodnie z „Wytycznymi...”, nie prowadzi się do¹³:

- miejsc objętych działaniami wojennymi;
- miejsc w pobliżu ośrodków przemysłowych, komunikacyjnych, wojskowych;
- regionów przewidywanych zagrożeń.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności...*, op. cit., s. 5.

¹³ Zob. *Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*.

Pierwszeństwo ewakuacji z miejsca wystąpienia zagrożenia przysługuje: dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym, osobom przebywającym w szpitalach, domach dziecka¹⁴. Natomiast ewakuacji nie podlegają osoby, które są niezbędne do wykonywania czynności w miejscu wystąpienia zagrożenia, np.: osoby wchodzące w skład organizacji ratowniczych, ochrony ludności i służb porządku publicznego, osoby niezbędne do zapewnienia ciągłości funkcjonowania życia lokalnej społeczności, osoby posiadające przydział mobilizacyjny, np. funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu¹⁵.

Do sprawnego przebiegu procesu ewakuacji na całej jej trasie tworzone są jednostki organizacyjne, których zadaniem jest usprawnienie akcji. Elementy te tworzone są z komórek organizacyjnych, które tworzą organy ewidencji ludności funkcjonujące w urzędach. Na trasie ewakuacji rozlokowuje się trzy grupy zespołów. Pierwszy znajduje się w rejonach objętych ewakuacją. W jego skład wchodzi: zespoły ewidencyjno-informacyjne, zespoły zbiórki, zespoły załadownicze na środki transportu, zespoły pomocy medycznej. Na trasach ewakuacji rozlokowane są: zespoły pomocy medycznej, zespoły wsparcia logistycznego. Natomiast w miejscu docelowym: zespoły wylądowcze, zespoły rozdzielcze, zespoły pomocy medycznej¹⁶ (tabela 2).

W myśl powyższego, trasa ewakuacji, w razie wystąpienia zagrożenia masowego i potrzeby przemieszczenia osób, zwierząt i mienia do miejsca bezpiecznego, jest zabezpieczona przez grupy osób, których zadaniem jest pomoc oraz usprawnienie całego procesu. Każda z grup ma swoje wyspecjalizowane zadania, do których jest przygotowywana i zapewnia poszkodowanej ludności opiekę w trakcie występującego zagrożenia.

W procedurze ewakuacji tworzy się także zespoły, których zadaniem jest zabezpieczenie przebiegu całego procesu. W ten sposób powstają zespoły zabezpieczenia technicznego, porządkowo-ochronne, łączności, socjalno-bytowe, medyczno-sanitarne oraz transportowe¹⁷ (tabela 3).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności...*, op. cit., s. 4.

¹⁶ *Zob. Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju...*, op. cit.

¹⁷ *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności...*, op. cit., s. 19.

Tabela 2. Wyróżnienie jednostek podczas procesu ewakuacji

		Definicja	Zadania
Zespół	ewidencyjno -informacyjny	Jest pierwszym etapem procesu ewakuacji. Jego rolą jest koordynacja działalności komórek prowadzących sprawę rejestracji i wydawania kart ewakuacji	<ul style="list-style-type: none"> • Wydawanie kart ewidencyjnych • Informowanie ludności o ewakuacji • Kierowanie ludności do miejsc zbiórki i załadunku • Udzielanie zezwoleń na opuszczenie terenów własnymi środkami
	zbiórki	Zespoły zbiórki są tworzone w miejscach przeznaczonych do ewakuacji ludności z miejsca zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie ewidencji ludności • Formowanie kolumny • Kierowanie do wymarszu
	załadowczy na środki transportu	Tworzony w miejscu gdzie ludność rozmieszcza się w środkach transportu	<ul style="list-style-type: none"> • Rozdzielanie ludności do transportu • Prowadzenie ewidencji ludności
	wyładowczy	Jest organizowany w momencie transportu ludności; tworzony w miejscach wyładowczych	<ul style="list-style-type: none"> • Pomoc w sprawnym opuszczaniu środków transportu przez ludność • Skierowanie do zespołu rozdzielczego lub do miejsc zakwaterowania
	rozdzielczy	Organizowany w miejscach rozmieszczenia ludności	<ul style="list-style-type: none"> • Przyjmowanie kolumny pieszych • Oznaczanie odcinka „C” karty ewakuacji • Informowanie przybyłej ludności o zasadach pobytu w miejscu zakwaterowania
	pomocy medycznej	Tworzony na bazie jednostek służby medycznej	<ul style="list-style-type: none"> • Udzielanie doraźnej pomocy medyczno-sanitarnej • Kierowanie osób wymagających specjalistycznej pomocy do jednostek służby zdrowia
	pomocy logistycznej	Organizowany w celu logistycznego zabezpieczenia procesu ewakuacji	<ul style="list-style-type: none"> • Zaopatrzenie ludności w trakcie procesu ewakuacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Instrukcji w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa 2008.

Tabela 3. Wykaz zespołów zabezpieczających proces ewakuacji

Zespół	Zadania
techniczny	Zapewniają pomoc techniczną oraz środki łączności.
porządkowo-ochronny	Formacje, które czuwają nad ochroną ludności ewakuowanej.
łączności	Obejmuje łączność powiadamiania oraz łączność kierowania i współdziałania. Ludność jest powiadamiana za pomocą nagłośni radiowych, telewizyjnych, plakatów, ulotek bądź ruchomych rozgłośni. Członkowie zespołu zarządzania kryzysowego są powiadamiani za pomocą łączności telefonicznej bądź gońców.
socjalno-bytowe	Miejsca są organizowane przez szefów obrony cywilnej województw, powiatów bądź gmin. Zespół zapewnia zakwaterowanie oraz zaopatrzenie: 2-3 m ² powierzchni; 7,5-15l na dobę dla osoby wody; 2100 kcal żywności dziennie.
medyczno-sanitarne	Zespół składa się z członków służby zdrowia, organizacji pozarządowych, wolontariuszy oraz duchownych, psychologów w celu pomocy, po traumatycznych przeżyciach. Ten zespół zajmuje się także nadzorem sanitarno-epidemiologicznym.
transportowe	Zespół zajmuje się zaplanowaniem niezbędnej ilości środków transportu do ewakuacji, uwzględniając środki własne, transport kolejowy, samochodowy oraz pieszy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Instrukcji w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa 2008.

Z powyższych treści wynika, że ewakuacja to nie tylko bezpośrednie przemieszczenie ludności z miejsca wystąpienia zagrożenia do miejsca bezpiecznego. Jest to także zabezpieczenie zarówno potrzeb materialnych jak i medycznych poszkodowanych. Istotną kwestią jest zapewnienie warunków bytowych dla wszystkich osób. Gwarancja tymczasowego miejsca zamieszkania jest dużą pomocą dla osób, które straciły cały majątek w wyniku zaistniałego zagrożenia. Dla wielu ludzi wsparcie medyczne, a w szczególności psychologiczne, jest bardzo istotne. Człowiek w wyniku utraty dorobku całego życia nie jest w komfortowej sytuacji psychicznej, dlatego tak ważne jest wsparcie psychologów, w celu pomocy w zrozumieniu i zaakceptowaniu zdarzenia, które dotknęły jednostkę.

Ważnym aspektem procesu ewakuacji są jej plany. Dzięki zawartemu w nich podziałowi zadań, możliwe jest sprawne przeprowadzenie ewakuacji, ponieważ każdy organ ma możliwość odpowiednio przygotować się do pełnienia przypisanych ról. Kolejnymi elementami, które podlegają regulacji w planach, są tryby postępowania przypisane do każdego stopnia ewakuacji. Plany ewakuacji stopnia I, są tworzone w ramach planów ewakuacji stopnia II. Ich opracowywaniem zajmują się organy terenowe obrony cywilnej. Plany ewakuacji, adekwatne do przemieszczenia ludności w trakcie stopnia II są elementem planu zarządzania kryzysowego. Natomiast plany ewakuacji III stopnia są składowymi planów obrony cywilnej¹⁸. Plan ewakuacji składa się z wyznaczonych w procesie planowania elementów tj.: wyznaczenie zadań organizacjom pozarządowym, wyznaczenie rejonów objętych ewakuacją oraz miejsc bezpiecznych, docelowych, sposoby zabezpieczenia pozostawionego mienia, zarys ewakuacji, skala ewakuacji, wykaz zadań dla poszczególnych służb, siły i środki potrzebne do przedsięwzięcia, organizacja łączności, zapewnienie pomocy medycznej, zakwaterowania, zaopatrzenia, sposoby powrotu do miejsca zamieszkania oraz zapewnienie współdziałania służb¹⁹.

¹⁸ Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju..., op. cit.

¹⁹ Ibidem.

Podążając za definicją ewakuacji jako przemieszczania ludzi, zwierząt i mienia do miejsc bezpiecznych należy wspomnieć, iż w ww. instrukcji zostały także określone normy postępowania dla pozostałych elementów, tj. zwierząt oraz mienia. W ewakuacji zwierząt również zostały wyróżnione trzy jej stopnie. Zasady postępowania są bardzo zbieżne z regułami panującymi w trakcie ewakuacji ludności, ponieważ zwierzęta przemieszczane są wraz z ludnością. Istnieje jednak jedna odrębna zasada w trakcie ewakuacji zwierząt – najpierw materiał hodowlany, a dopiero następnie zwierzęta gospodarskie. Odrębną kwestią jest ewakuacja mienia. „Ochrona i ewakuacja cennej aparatury i urządzeń oraz ważnej dokumentacji polega na zabezpieczeniu jej przed uszkodzeniem w miejscu dotychczasowego wykorzystywania, bądź transporcie i umieszczeniu w odpowiednio przygotowanych, ustalonych miejscach”²⁰. Do każdego elementu aparatury, podobnie jak do każdej ewakuowanej osoby, przypasowana jest jedna karta ewidencyjna. Niemniej jednak, dokumenty, które są ewakuowane powinny być w miarę możliwości filmowane oraz zapisywane na nośnikach elektronicznych. Z powyższych treści należy wysunąć wniosek, że ochrona dokumentów oraz aparatury jest również bardzo ważnym elementem w procesie ewakuacji ze względu na ich przydatność w życiu codziennym. W szczególności istotne mogą być maszyny, które są niezbędne do ratowania życia i zdrowia ludzi, a w konsekwencji skutków zagrożenia, gdyż mogą zostać zniszczone. W myśl powyższego, istotne dla bezpieczeństwa są także plany dotyczące ewakuacji mienia oraz permanentne ćwiczenie ewakuacji przez służby ratownicze.

Zagrożenie, które występuje niespodziewanie i wymaga natychmiastowej reakcji, może przyczynić się do podjęcia innego typu ewakuacji. Plan ewakuacji doraźnej z placówek oświatowych, budynków użyteczności publicznej jest tworzony z osobna dla każdego budynku w ramach planów ewakuacji. Podstawowym założeniem tworzenia takich dokumentów jest skrócenie czasu, potrzebnego do wyprowadzenia z budynku wszystkich osób w nim się znajdujących oraz ustalenie zasad poruszania się w trakcie alarmu. Ewakuacja z budynku składa się z trzech etapów:

- poruszanie się w kierunku drzwi ewakuacyjnych;
- poruszanie się wzdłuż dróg ewakuacyjnych do wyjścia z budynku;
- wyjście na zewnątrz i udanie się do miejsca bezpiecznego, miejsca zbiórki.

W razie zagrożenia – jakim jest na przykład pożar budynku – ważne jest natychmiastowe rozpoczęcie akcji ewakuacyjnej, najlepiej jeszcze przed przybyciem służb ratunkowych. Dlatego istotne jest ćwiczenie takich przedsięwzięć w kontrolowanych, bezpiecznych warunkach. Aktem prawnym normującym takie szkolenia jest rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 roku w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków innych obiektów budowlanych i terenów. Par.17 wspomnianego rozporządzenia stanowi o tym, że:

- „właściciel lub zarządca obiektu przeznaczonego dla ponad 50 osób będących jego stałymi użytkownikami, niezakwalifikowanego do kategorii zagrożenia ludzi ZL IV²¹, powinien co najmniej raz na 2 lata przeprowadzić praktyczne sprawdzenie organizacji oraz warunków ewakuacji z całego obiektu;
- w przypadku obiektów, w których cyklicznie zmienia się jednocześnie grupa powyżej 50 użytkowników, w szczególności: szkół, przedszkoli, internatów, domów studenckich, praktycznego sprawdzenia organizacji oraz warunków

²⁰ *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności...*, op. cit., s. 27.

²¹ Rozporządzenie ministra infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, § 209. 1. Budynki oraz części budynków, stanowiące odrębne strefy pożarowe w rozumieniu § 226, z uwagi na przeznaczenie i sposób użytkowania, dzieli się na: 1) mieszkalne, zamieszkania zbiorowego i użyteczności publicznej charakteryzowane kategorią zagrożenia ludzi, określane dalej jako ZL”.

ewakuacji należy dokonać – co najmniej raz na rok, jednak w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia rozpoczęcia korzystania z obiektów przez nowych użytkowników²².

Przepis ten nakłada obowiązek na kierowników, dyrektorów placówek oświatowych cyklicznego przeprowadzania szkoleń z ewakuacji, mających na celu zaznajomienie uczniów, pracowników z zasadami ewakuacji co powinno zaowocować w czasie trwania realnego zdarzenia. Zagrożeniem, które może stać się determinantem podjęcia procedury ewakuacji jest między innymi: pożar, zagrożenie wybuchem, zagrożenie radiologiczne, zamach terrorystyczny, katastrofy budowlane. Istotnym jest, aby każda placówka miała wypracowany system alarmowy, z którym każdy użytkownik budynku będzie zaznajomiony. Wykaz sygnałów alarmowych jest zamieszczony w rozporządzeniu ministra pracy i polityki socjalnej z dnia 26 września 1997 roku w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy. Zgodnie z nim dopuszcza się używania sygnałów świetlnych, sygnałów dźwiękowych oraz komunikatów słownych. Wyróżniono w nim także możliwe w celu ogłoszenia alarmu gesty. Są i mogą być one stosowane w szczególności do osób niepełnosprawnych, mających problemy ze słuchem.

W trakcie wystąpienia zagrożenia istotną będzie skuteczność zastosowanych środków alarmujących. Wspomniana efektywność będzie dotyczyć takich zagadnień jak: odbioru informacji, zrozumiałości informacji oraz możliwości reagowania. Skuteczność takich przedsięwzięć będzie w dużej mierze zależna od przeprowadzonych ćwiczeń oraz wiedzy na ich temat²³. W myśl powyższego osoby bez odpowiedniego przygotowania i wyuczenia odpowiednich zachowań będą miały trudności z odnalezieniem się w sytuacji realnego zagrożenia i mogą stwarzać niebezpieczeństwo nie tylko dla siebie, ale i innych osób.

W trakcie ewakuacji istnieją powszechnie obowiązujące zasady mogące przyczynić się do efektywności akcji ratunkowej. Są nimi:

- stosowanie się do reguł postępowania;
- realizacja zadań zgodnie z zakresem obowiązków;
- przygotowanie do ewakuacji ważnych dokumentów (np. dzienniki lekcyjne);
- zakaz zamykania drzwi;
- bieżące przekazywanie informacji przez wychowawców woźnemu o opuszczeniu sali wraz z uczniami;
- sprawdzenie na miejscu zbiórki listy obecności;
- powiadomienie służby ratunkowej o osobach, które nie opuściły budynku;
- przebywanie w wyznaczonym miejscu bezpiecznym do czasu odwołania akcji ratunkowej.

Wyżej wymienione zadania są ważnym czynnikiem decydującym o powodzeniu ewakuacji z miejsca zagrożenia. Stosowanie się do powszechnie obowiązujących reguł pozwala na sprawne przemieszczanie się osób oraz uniknięcie zdarzeń powodujących większe zagrożenie. Bezpieczeństwo osób w dużym stopniu będzie zależało od przygotowania do zagrożenia a wraz z tym skuteczności podjętych działań. Dlatego, tak istotne są cykliczne ćwiczenia i nabywanie właściwych nawyków, które z punktu widzenia bezpieczeństwa mogą mieć znaczący wpływ na ochronę życia i zdrowia jednostki oraz innych osób.

²² Szerzej: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 roku w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. 2010 nr 109 poz. 719 z późn. zm.).

²³ R. Grocki, op. cit., s. 43.

PODSUMOWANIE

W konkluzji powyższych rozważań zaznaczyć należy, że niewątpliwie bezpieczeństwo jest jednym z najważniejszych czynników umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie człowieka. Jego brak może skutkować problemami realizowania potrzeb rzędu wyższego, dlatego tak ważne jest podjęcie próby zrozumienia zagrożeń i nabycia umiejętności radzenia sobie z nimi. Wraz z postępem cywilizacyjnym świata, gama i lista niebezpieczeństw stale powiększa się. Przypominają i potwierdzają to wydarzenia nie tylko sprzed kilku lat wstecz jak na przykład powódź stulecia w 1997 roku w Polsce, lecz i pojawiające się w 2015 roku zamachy terrorystyczne w Paryżu. Nie można ukryć, że każdorazowo podobne incydenty negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa. Zdarzeń tych nie można bagatelizować, niemniej jednak należy zauważyć, że są one wielokrotnie rzadsze od powszechnych pożarów czy katastrof budowlanych, do których właśnie z tej racji społeczeństwo powinno być szczególnie przygotowane. Mając na uwadze to przeświadczenie oraz będąc świadomym naszego intuicyjnego dążenia do przetrwania oraz zapewnienia sobie bezpieczeństwa, niezbędnym jest posiadanie wiedzy w zakresie ewakuacji, która w sytuacji zagrożenia może uratować życie nie tylko nam samym, ale i dziesiątkom osób, znajdującym się w naszym otoczeniu. Po przeanalizowaniu dostępnych planów ewakuacji placówek edukacyjnych, nasuwa się wniosek, że istniejące w nich procedury nie są do końca sprecyzowane. Uwagę przykuwa w szczególności fakt braku wskazania kierownika akcji ewakuacyjnej, w sytuacji kiedy na terenie placówki edukacyjnej w momencie zagrożenia nie ma dyrektora, a Straż Pożarna jeszcze nie przybyła na miejsce zdarzenia. Ważnym elementem, który nie zawsze jest zdefiniowany, to sposób uruchamiania alarmu, a także brak szkoleń w przedmiotowym zakresie dla uczniów i personelu. Poważny problem stanowi również kwestia powiadamiania Straży Pożarnej. Z planów ewakuacji oraz Instrukcji Przeciwpożarowej w placówkach edukacyjnych, wynika, że Straż Pożarną może zawiadomić tylko sekretariat szkoły na wniosek dyrekcji, a z kolei akty prawne ten obowiązek nakładają na każdego, kto zauważy występujące zagrożenie.

W konkluzji nasuwa się wniosek, że istnieje konieczność dokonania wnikliwej analizy wszelkich dokumentów (w tym przede wszystkim planów ewakuacji) i uzupełnienia ich o niezbędne elementy, które jednoznacznie wskazywać będą na sposób postępowania w sytuacji zagrożenia wymagającej podjęcia decyzji o ewakuacji. Powyższe jest konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobom przebywającym w obiektach.

BIBLIOGRAFIA**Pozycje zwarte:**

1. Cieślarczyk M., Kuriata R., *Kryzys i sposoby radzenia sobie z nim*, WN WSK, Łódź 2005.
2. Grocki R., *Osoby niepełnosprawne w sytuacji zagrożenia*, Difin, Warszawa 2014.
3. Kaczmarczyk B., *Bezpieczeństwo i zagrożenia w teorii oraz praktyce*, SA PSP, Kraków 2014.
4. Korczyk W., *Determinanty współczesnych zagrożeń*, PWSZ, Piła 2006.
5. Prońko J., *Zarządzanie ryzykiem w obszarze bezpieczeństwa powszechnego*, WSA, Bielsko-Biała 2010.

Artykuły:

6. Ciekankowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1, CNBOP - PIB, Józefów 2010.
7. Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty naukowe AON” Nr 1(86), Warszawa 2012.

Słowniki i encyklopedie:

8. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2008.
9. Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, WN PWN, Warszawa 1982.
10. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, WN PWN, Warszawa 2003.

Akty prawne:

11. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
12. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. 1997 nr. 129 poz. 844 z późn. zm.).
13. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo – gaśniczego (Dz. U. 2011 nr 46 poz. 239).
14. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 roku w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków innych obiektów budowlanych i terenów (Dz.U. 2010 nr 109 poz. 719).
15. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. 1991 nr 88 poz. 400 z późn. zm.).
16. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. 2007 nr 89 poz. 590 z późn. zm.).

Źródła internetowe:

17. *Instrukcja w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, Warszawa 2008, <http://wzk.poznan.uw.gov.pl>
18. *Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 roku w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia*, www.ock.gov.pl
19. *Zagrożenia okresowo występujące w Polsce*, RCB, Warszawa 2013, <http://rcb.gov.pl>
20. *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl>

EVACUATION AND ITS THEORETICAL ASPECTS

Abstract: *Occurring worldwide threats can have negative influence on everyday life and sense of safety of the people, they can also be dangerous for safety of a whole country precluding its normal functioning. It is also one of the tasks of security forces which priority is to save life and health of people in case of any kind of threat. Due to all the above, it is highly significant that every citizen should have the competence to execute evacuation well.*

Keywords: *Evacuation, threats, security, safeness, evacuation policy, level of evacuation, evacuation plans, alarm signal*